

Ümera nimest

Mariko Faster

Mis koht on Ümera?

Ümerat kohana teame ennekõike ajaloost tuntud Liivimaa risticõja ühe lahingupaigana (1210 Ümera lahing). Sündmust kirjeldas preester Henrik Liivimaa kroonikas. Lahingut on ilukirjanduslikus võtmes kujutanud Mait Metsanurk romaanis „Ümera jõel“. Ümera oli ka laiem piirkond, mis kuulus 13. sajandil latgalite Tälava maakonda ja ulatus Trikätast Sakalani.

Kus on Ümera?

Lahingukoha kindlaksmääramisega on ajaloolased pikalt vaeva näinud. Esimesena pani lahingukoha juba 1897. aastal õigesti paika Woldemars Balodis, kes oli Valmiera kihelkonnakooli õpetaja, kuid seda seisukohta ei peetud usutavaks. Koht asub Valmiera linnast lõuna pool väikse Jumara jõe ääres, mis suubub Koivasse. Jõel on eri lõikudes eri nimed (*Imara, Imera, Jumāra, Jumera, Łaunā upe, Anuļa ja Anuļupīte*).

Kas Ymera on Ümera?

Liivimaa kroonika nimekuju on õieti *Ymera* (tuntuks saanud kui *Ümera*, tegelikult *Imera*). *y*-d nimede alguses peaski asendama *i*-ga, nagu on enamasti tehtudki, nt *Ykewalde ~ Ickewalde*, kuid mõned nimed on eestlastele tundunud atraktiivsemad *ü*-ga, nt ka *Ylo* 'Ülo' (tegelikult *Ilo*). Esineb isegi *ü* ületaotlust, nt *Iksķīle* 'Üksküla' (tegelikult ikkagi *i*-alguline nimi).

Kas Säde jõgi on Ümera?

Varasemad ajaloo- ja keeleuurijad, nt Jakob Hurt, August Bielenstein jt on Ümera jõge samastanud Säde jõega (lt Seda). Jõge on peetud eestlaste ja lätlaste vaheliseks keelepiiriks ja varem arvati, et just see tähtis jõgi võis olla ka Ümera lahingu kohaks. Pole teada, millistele allikatele toetudes uurijad nii arvasid. Võimalik, et nad tundsid Thomas Hiärne 17. saj-l kirjutatud teost Liivimaa ajaloost, milles autor jutustab ümber ka Henriku Liivimaa kroonikat. Tõenäoliselt ei saanud nad tunda 17. saj keskpaigas kirja pandud Thomas Hiärne märkmeid Salatsi liivlaste kohta, kelle teada on Salatsi liivlased kutsunud just Säde jõge nimega *Ymera*. Samanimelisust tuleb ikka ette, ka kohanimedes.

Niisiis on olemas kaks jõge, millel on või on varem olnud nimeks *Ymera* [imer]. Mõlemad on võinud tähistada mingit piiri, nt Ümera piirkonna piiri.

Ümera nime tähendusest

Nime tähenduse kohta on vihjeid andnud Koidu Uustalu ning Karl Pajusalu ja Eberhard Winkler. Uustalu etümoloogia põhineb Hiärne teosel. Hiärne kasutab Koivast rääkides nime *Aa*, aga Ümera nimi

on tal kirjas kui *Ümer ah* jms ning Uustalu arvates sisaldab Ümera nimi elementi *a* (ortograafias ka *ah*), mis saksa keeleruumis viitab veele või suurele jõele. Uustalu on analüüsinud nime saksa keele seisukohast, ent nimi pole saksakeelne ja ka jõgi pole eriti suur.

Pajusalu ja Winkleri arvates võiks Salatsi liivi *Ymera* nime vaadelda kui sõna *ora* ~ *ura* väike jõgi, oja' sisaldavat. Siiski on teada, et Lääne-Eestis ja Läti alal on selles apellatiivis 20. sajandilgi enamasti tugevaastmeline tüvi *urk-* või *urga*, vrd ka Leivu `urg: *ura*: `urga 'jõgi' ja Kuramaa liivi *urg* ~ *ūrga* 'väike oja', seega pole põhjust eeldada konsonandi kadu veel varasemal ajal.

Pole lõpuni selge, kuidas tuleks *Ymera* nime struktuuri poolest analüüsida, kuid ettekandes tehakse mõned sellesisulised katsed.

Ümera nimed tänapäeval

Perekonnanimena on *Ümera* tänapäeva Eestis olemas, ent väga vähe. Perekonnanime pole 19. saj-l antud, see on võetud 1935.–1936. aastal perekonnanimede *Grossmann* ja *Vonder* asemele kirjanduse mõjul.

Tallinnas, Tartus ja Pärnus on Ümera tänav ja kolmes kohas on Ümera talu: Tuulevälja külas Tallinna lähedal, Õuna külas Jõgeva lähedal ja Läänistel Ahja lähedal (Võnnu kihelkond). Kõik kolm talunime on tänapäeva taludele antud, need ei pärine isegi eelmisest Eesti ajast. Talunimede aluseks võib olla kas perekonnanimi või on need võetud otse kirjandusteosest.